

Історія, правознавство, громадянська освіта (Міщенко І.О.)

Важливість предметів/курсів історії, правознавства та громадянської освіти в умовах збройної агресії російської федерації проти України посилюється потребою зміцнення національної ідентичності, виховання патріотизму та формування громадянських компетентностей. Формування високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності свого народу – одне з першочергових завдань освітнього процесу, що набуло особливого значення в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України.

ІСТОРІЯ

1. У 2024-2025 навчальному році у 8-11 класах закладів загальної середньої освіти чинними будуть навчальні програми, затверджені наказом МОН України № 698 від 03 серпня 2022 р.:

- «Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти».
- «Історія України. 7-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти».
- «Історія України. 10-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти».
- «Всесвітня історія. 7-9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти».
- «Всесвітня історія. 10-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти».

Програми розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>

Також для учнів / учениць 10-11 класів рекомендована навчальна програма інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ»:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/Istoriya-Ukrayina.i.svit-Intehrovanyy.kurs.30.09.2022.pdf>

Зазначені вище програми рекомендовано також використовувати для класів з поглибленим вивченням історії.

2. У 2024-2025 навчальному році учні й учениці Нової української школи переходять до базового предметного циклу вивчення предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі в 7 класі.

Модельні навчальні програми громадянської та історичної освітньої галузі, які є основою для створення вчительством власних навчальних програм, розміщено на сайті МОН України <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> та на офіційному вебсайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/>

Відповідно до Типової освітньої програми (ТОП) для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН №1120-24 від 09.08.2024) при визначенні кількості годин **на вивчення освітніх компонентів громадянської та історичної освітньої галузі рекомендуємо закладам освіти дотримуватись максимального показника**, визначеного у додатку 1 ТОП. Години навчального навантаження для перерозподілу використовувати для збільшення кількості годин на вивчення історії України. *Навантаження може розподілятися наступним чином: у 5 класі – 2 години на тиждень, у 6 та у 7 класі – 3 години на тиждень.*

Про оцінювання результатів навчання у 5-7 класах

Оцінювання результатів навчання учнів/учениць, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, здійснюється відповідно до наказу МОН України від 02 серпня 2024 року №1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia>

Рекомендуємо детально опрацювати методичні рекомендації на засіданнях педагогічних спільнот учителів історії.

Звертаємо увагу, що основними видами оцінювання результатів навчання учнів / учениць є формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація.

Формувальне оцінювання, або оцінювання в процесі навчання, передбачає використання різних форм (самооцінювання, взаємооцінювання (оцінювання роботи в групах/ парах, під час захисту проєктів), оцінювання вчителем з використанням карток, піктограм, вікторин, інтелект-карт, шкалювання тощо), що спрямовуються на відстеження особистісного розвитку учнів.

Підсумкове оцінювання має на меті оцінити якість навчання. Воно здійснюється періодично. Кількість підсумкових робіт встановлюється вчителем самостійно. Підсумкові роботи можуть охоплювати один, декілька або всі групи результатів громадянської та історичної освітньої галузі, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти.

Оцінювання результатів навчання учнів здійснюється згідно з вимогами до обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом на основі компетентнісного підходу.

Виокремлено загальні критерії оцінювання (*додаток 1*), що визначають загальні підходи до встановлення результатів навчання учнів / учениць і слугують основою критеріїв оцінювання за освітніми галузями (*додаток 2*).

Критерії оцінювання за трьома групами результатів громадянської та історичної освітньої галузі (*Група 1. Орієнтується в історичному часі та просторі, виявляє взаємозв'язки подій і явищ; Група 2. Працює з інформацією історичного та суспільствознавчого змісту; Група 3. Виявляє здатність до співпраці, толерантність, громадянську позицію*) та опис кожного бала дивитись на ст.24-27 зазначених рекомендацій.

Під час викладання історії у 7 класі надважливим завданням залишається вилучення зі змісту курсу історії Середньовіччя радянських і пострадянських історичних наративів, фальсифікації та міфологізації історії. **Про це, а також про методичні поради вчителям, які будуть викладати у 7 класі, детально йдеться у рекомендаціях МОН України щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році.**

3. Звертаємо увагу, на проведення обов'язкової роботи з виявлення та подолання освітніх втрат учнів / учениць 6-11 класів з історії, яку доцільно здійснювати в 3 етапи: 1) виявлення навчальних втрат учнів/учениць у вивченні предметів/курсів освітньої галузі; 2) робота з подолання виявлених навчальних втрат; 3) оцінка результатів роботи, що проводилась.

4. Тема сучасної російсько-української війни є актуальною для українського суспільства загалом та освітянської спільноти зокрема. Рекомендуємо до використання посібник, розроблений МОН України «Як говорити про російсько-українську війну в школі? Уроки стійкості, боротьби та перемог»

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/12/22/Yak.hovoryty.pro.viynu-22.12.2023.pdf>

02 травня 2023 року Постановою Верховної Ради України № 3078-IX було схвалено [Заяву Верховної Ради України «Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких](#) Рекомендуємо використовувати основні тези цієї Постанови під час вивчення подій російсько-української війни, зокрема розуміння учнями / ученицями поняття «рашизм».

5. 8 травня 2025 р. Україна разом з іншими європейськими державами вдруге після 2024 р. відзначатиме День пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. У 2025 р. минає 80 років після завершення Другої світової війни, уроки якої надзвичайно важливі в наші дні, коли Україна протистоїть повномасштабній російській агресії.

6. Під час відзначення / вшанування визначних / пам'ятних подій рекомендуємо скористатися вебсторінками офіційних інституцій та громадських об'єднань, зокрема:

Український інститут національної пам'яті: <https://uinp.gov.ua>

Інститут історії України Національної академії наук України: <http://history.org.ua>

Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт»: <http://likbez.org.ua>

Електронний архів українського визвольного руху: <http://avr.org.ua>

Історична правда: <https://istpravda.com.ua>

Локальна історія: <https://localhistory.org.ua/>

Україна Incognita: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita>

7. У 2024-2025 навчальному році запрошуємо долучитись до участі у конкурсах:

– *IX Міжнародного міждисциплінарного конкурсу наукових і мистецьких робіт імені Володимира Маняка та Лідії Коваленко*
<https://www.holodomor-hrec.com/contest/>;

– *XXI Міжнародного конкурсу творчих робіт учнів, студентів та вчителів «Уроки війни та Голокосту – уроки толерантності»*
<https://tkuma.dp.ua/ua/obrazovanie/konkurs-rabot>;

– *Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості у номінації «Історія України і державотворення»;*

– *Всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2025» у номінації «Історія».*

ПРАВОЗНАВСТВО

1. У 2024/2025 навчальному році чинними є навчальні програми «Основи правознавства. 9 клас» та «Правознавство» (профільний рівень). 10-11 класи»

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/pravoznavstvo-10-11-profil-16-travnya-2017.docx>

2. Ураховуючи запровадження воєнного стану по всій території України через збройну агресію російської федерації рекомендуємо опрацювати норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

Також необхідно звернути увагу на зміни законодавства в напрямку мобілізації та виконання військового обов'язку громадян, зокрема Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-IX#Text>

3. У 2024/2025 навчальному році під час викладання предмета «Основи правознавства» у 9 класі необхідно враховувати зміни до законодавства України, що стосуються основ конституційного, цивільного, трудового, сімейного, адміністративного та кримінального права.

Під час викладання курсу «Правознавство» (профільний рівень) в 10-11 класах додатково слід здійснювати моніторинг законодавчих змін до публічного і приватного права.

4. У процесі вивчення правознавства особливу увагу варто приділити правам людини як наскрізному компоненту всіх навчальних предметів.

5. Результатом навчання учнів/учениць правознавства є **правова предметна компетентність** як сукупність набутих учнями правових знань, предметних умінь, сприйняття та розуміння важливості загальнолюдських цінностей, ставлень. Її складниками є такі компетенції учнів/учениць:

- *інформаційна*, що передбачає уміння працювати з джерелами; користуватись підручником, додатковою літературою, інтернет ресурсами для самостійного пошуку правової інформації; користуватись зразками юридичних документів; виявляти розуміння сучасних правових ідей, принципів та поглядів про стандарти та механізми захисту прав людини і основоположних свобод;

- *логічна*, виявом якої є вміння пояснювати зміст основних правових явищ, процесів і понять та їх суспільну обумовленість; виокремлювати юридично значущі факти у сфері захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина, надавати їм правову оцінку; визначати причинно-наслідкові зв'язки певних правових явищ та процесів;

- *діяльнісно-процесуальна* як уміння використовувати правові знання для захисту своїх прав та законних інтересів, аналізувати різні життєві ситуації на основі норм права, розпізнавати порушення прав людини і основоположних свобод, диференціювати правопорушення та розуміти правові наслідки за їх вчинення; здійснювати усвідомлений вибір моделі власної поведінки на підставі чинних норм права; утримання від посягання на права та інтереси інших осіб, готовність брати участь у розв'язанні суспільно-значущих проблем;

- *аксіологічна*, що передбачає вміння висловлювати власні судження, оперуючи такими категоріями, як право, мораль, демократія, свобода, гідність, відповідальність, права людини; формулювати аргументовану думку щодо розв'язання суспільних проблем правовими засобами.

6. Обов'язковим складником навчання учнів / учениць предмета є **практичні заняття**. Кожне із зазначених у програмі практичних занять – тематичне – воно має певне змістове наповнення відповідно до місця заняття в контексті конкретної теми. Такі заняття є уроками розширення знань, застосування й удосконалення вмінь і навичок учнів / учениць. Вони передбачають їхню індивідуальну / парну / групову роботу над певними аспектами змісту теми з використанням різноманітних джерел (підручників, посібників, довідкового матеріалу, Інтернет-ресурсів тощо). На практичних заняттях учитель / учителька виконує роль консультанта – організатора самостійної дослідницької, творчої діяльності учнів / учениць, надаючи допомогу відповідно до їхніх пізнавальних можливостей і потреб. **З переліку тем практичних занять, поданих у навчальній програмі, учитель / учителька разом з учнями обирає 1 тему.**

8. У навчанні учнів/учениць правознавства основними видами оцінювання є поточне (формувальне) та підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання.

9. В умовах збройної агресії російської федерації проти України актуальним є вивчення курсу за вибором «Міжнародне гуманітарне право» (для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти)

<https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/mizhnarodne-humanitarne-pravo>

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

1. У 2024/2025 навчальному році чинною є навчальна програма «Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас» для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки від 03.08.2022 № 698):

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>

2. З метою організації активного та інтерактивного навчання на уроках громадянської освіти рекомендуємо використати посібник «Методичні матеріали для інтегрованого курсу «Громадянська освіта», 10 клас» (IREX, 2022 р., автор-укладач Т. Ремех):

<https://cutt.ly/PwqL05KB>

3. У контексті російської інформаційної агресії особливе місце посідає медіаграмотність. Рекомендуємо до упровадження курси: «Основи медіаграмотності» (5–6 класи) для закладів загальної середньої освіти, «Основи медіаграмотності» (7–8 класи) для закладів загальної середньої освіти, «Основи медіаграмотності (пропедевтичний курс)» для учнів 8 (9) класів, «Основи медіаінформаційної грамотності» для 10-11 класів. Навчальні програми мають гриф МОН України та розміщені на сайті Академія української преси <https://www.aup.com.ua/mediaosv/navchalni-programy/>

На базі онлайн-бібліотеки з медіаосвіти АУП є портал «Медіаосвіта та медіаграмотність» (<http://www.medialiteracy.org.ua>) як інтерактивна платформа для спілкування педагогів. Там розміщено відео, новини медіаосвіти, електронна бібліотека, календар подій, плани уроків, презентації тощо.

4. Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» на основі багаторічного досвіду імплементації освіти для демократичного громадянства в Україні створено онлайн платформу підручника з громадянської освіти для 10 класу (www.citizen.in.ua). Текст онлайн підручника постійно доповнюється різними навчальними матеріалами: ілюстраціями, аудіо- та відеоматеріалами, цікавими фактами і прикладами із життя. Зокрема, на сайті www.citizen.in.ua працює онлайн курс з громадянської освіти для учнів/учениць 10 класу, що включає 60 інтерактивних відеоуроків від кращих учителів громадянської освіти України.

Запрошуємо вчителів та його учнів зареєструватись на сайті, це створить для вас можливість брати участь в опитуваннях, ознайомлюватися з додатковими джерелами й здобувати за це додаткові бали, користуватися сервісами підсумкового оцінювання знань по кожному з семи розділів курсу громадянської освіти тощо.

5. Рекомендуємо для використання в освітньому процесі посібник «Стаємо сильнішими разом: методичний poradnyk з використання ресурсів ОДГ/ОПЛ у роботі з дитячими спільнотами задля сприяння інтеграції дітей, які опинилися в умовах війни» https://decide.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/stayemo-sylnishymy-razom_poradnyk_.pdf Видання здійснено за підтримки Швейцарії в рамках впровадження Швейцарсько-українського проєкту DECIDE – «Децентралізація для розвитку демократичної освіти».

Посібник містить добірку навчальних активностей, розроблених на основі навчально-методичних ресурсів освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини міжнародної освітньої платформи «Живемо в демократії» <https://www.living-democracy.com/uk/>